

A LISZTOMÁNIÁTÓL LISZT FERENC ÚJRAFELFEDEZÉSÉIG

1844. április 25-én, a párizsi koncertszezon értékelve, Heinrich Heine használja először a Lisztomania kifejezést, hogy érzékeltesse a közönségnek azt a már hisztériával határos elragadtatását, amit Liszt zongorajátéka váltott ki. Az egyszemélyes előadás műfaját feltalálva, Liszt – saját szerzeményein kívül – feledhetetlen érzelmet váltott ki azzal, hogy Beethoven, Wagner, Bellini, Berlioz, Chopin, Mozart, Csajkovszkij, Donizetti, Verdi, Paganini, Rossini zenekari műveit zongoraátiratban szólaltatta meg, de zenekari hatást keltve.

Átirataiban ezek a zeneművek merész technikai és formai elemekkel gazdagodtak: színesebbé lettek, mint egy nemzetközi táj; így jogos vele kapcsolatban az első európai zenész elnevezés. Pedig a 19 magyar rapszódiaiban alkalmazott magyar motívumok bizonyítják, hogy zeneszerzői képzelete, alkotóenergiája alapvetően magyar alapokból merített, akár a 9. sz. Hungária szimfonikus költeményről, akár a Magyar arcképcsarnokról, vagy a Koronázási miséről van is szó.

Ugyanakkor a fennkölt témák és a hősiesség sajátos kultusza a nemzeti kereteken túllépve, a nemzetközi mitikus pantheonba illeszkedik, amikor az első európai zenészként saját magát rajzolja meg a goethei Faust szimfóniában. Ahogy azt az egyik legvirtuózabb Liszt-interpretátor, Michele Campanella írja *Az én Lisztem; egy zongorista véleménye* című, a milánói Bompianinál 2011-ben megjelent művében: „A szimfóniában újtói bátorsággal szakítva a mozgalmasságot elváró kánonokkal, az opust Bildekre [arcképek] bontja, a lehetetlen elérése iránti emberfeletti vágya kifejezéseként.”

A társadalomban uralkodó cinizmussal és individualizmussal szemben Liszt napfáklyányi energiája képzeletépítődökből épül, amelyek kölcsönösen visszhangoznak egymással, az ismert stilisztikai konvergenciákkal felidézve-feledtetve. Ebben rejlik Liszt egyedisége, ahogy mitikus-irodalmi tartalmakat idéz, új, eredeti hangzásokat diadalra juttatva.

Ha a Dante szimfóniában és a Hamlet szimfóniában a zenész az európai irodalom és dráma két titánjának mítoszpoétikai alkotóerejét domborítja ki a maga gigantizmusra vágyó démonának igénye szerint, a Petrarca Három szonettjében a zene idomul a petrarcai vers bűvös hangzásához, úgy emelve ki annak énekelhető voltát, hogy az már szinte istenkísértés. Élete végén, katolikus apátként, a magasságos iránti vágyát éli ki, átalakítva-megújítva a liturgia rítusát, egy Via Crucisszal fogalmazva meg Isten Báránya hősi áldozatát, páratlan érzelmi sűrítéssel.

Tanári örökségként hagyta ránk Technikai tanulmányait, amelyek egyszerre értékesek és páratlanok, hiszen kevesen képesek egy-egy kézzel három oktávot befogni. Ám olyan örökség ez, amelynek technikai újításai mint ha a XX. században szöknének szárba.

Ken Russel *Lisztomania* című filmjével (1975) felidézte Liszt szinte démoni varázserejét és ördögi ügyességét: minden idők legnagyobb zongoristáét. Szenvedélyes hallgatósága fellépései után rendszeresen megrohanta, hogy elkérje verejtékes kendőjét vagy mitikus kesztyűjét, vagy levágjon egy tincset a hajából, mint tették az iránta rajongó nők, akik aztán az ereklyét egy medálba, vagy a kávéscsésze aljába rejtették üvegtokban.

Míg virtuóz játéka és technikai bravúrja az örök ellenség: a halál elleni lehetetlen küzdelmét mutatják (Haláltánc), addig tanulmányai méltó kifejezői szellemiségének. Valóban, Liszt úgy tartotta, hogy a technika nem a gyakorlat szülötte, hanem a szellem képessége. Emlékezzünk arra is, hogy Saint-Saens francia zeneszerző úgy találta, hogy Liszt „Bach és Beethoven értelmezései fenséges revelációt jelentettek”, és hogy lánya, Cosima Wagner naplójában (Budapest, 1875) felemlíti, hogy került apja Beethoven Császár szonátáját játszva önkívületi állapotba, rendkívüli átélésével! „Egyedülálló varázslat: nem zongorajáték: maga a tiszta hang! Richard azt mondja, hogy nincs semmi ehhez fogható.”

Egy mind cinikusabb és individualizálódóbb társadalomban Liszt élete és zenéje, aki mindig kész volt arra, hogy mások nagyszerű műveit vigye dicsőségre, annak a határtalan nagylelkűségnek a bizonyítékai, amely mindig az emberi szellem nagyszerűségének szolgálatában állt.

(Linczényi Endre fordítása)